

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ บทบาทของข่าวท้องถิ่นที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี ” ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทของ “ข่าวท้องถิ่น” ที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องนั้นมีอยู่สองแนวคิดที่สำคัญ คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนท้องถิ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนท้องถิ่น

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา

สำหรับแนวคิดการใช้สื่อมวลชนเพื่อพัฒนานั้น Wibur Schramm นักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ ได้อธิบายถึงบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาไว้ดังนี้ (เสถียร เขยประทับ, 2538 และ จุมพล รอดคำดี, 2532)

1. บทบาทในการเฝ้ายามหรือบทบาทในการเสนอข่าวสาร

1.1 สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่เป็นยามตรวจสอบ นั่นคือการให้ข้อมูลข่าวสารและอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ว่าได้รู้หน้าไปเพียงใด สื่อมวลชนช่วยเสนอข่าวสารที่ทำให้ประชาชนได้รับรู้ว่า เหตุการณ์ใดหรือบุคคลใดที่มีความสำคัญ และเหตุการณ์ใดหรือบุคคลใดที่จะเป็นอันตราย ดังนั้นสื่อมวลชนจึงทำหน้าที่เสมือนยามระวังเหตุ และจะต้องตัดสินใจว่าจะเลือกรายงานข่าวสารเหตุการณ์อะไรให้ประชาชนได้รับทราบ

1.2 สื่อมวลชนสามารถทำให้ผู้รับสารเห็นโลกกว้างขึ้น เพราะสื่อมวลชนสามารถขจัดอุปสรรคเกี่ยวกับระยะทางและความโดดเดี่ยวห่างไกล สามารถนำประชาชนออกจากสังคม

ประเพณีไปสู่สังคมแบบทันสมัย ซึ่งเป็นสังคมที่ใหญ่กว่าและต่อสู้แข่งขันกันมากกว่า และเป็นพื้นที่ที่ทุกคนต่างมุ่งมองไปในอนาคตและสถานที่ที่ไกลออกไป

1.3 สื่อมวลชนสามารถเน้นหรือกำหนดความสนใจ ความเห็นส่วนใหญ่ที่ว่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์อะไรคือสิ่งที่น่าสนใจ มักเป็นความเห็นที่ได้จากสื่อมวลชน สื่อมวลชนจะเป็นผู้นำเอาสิ่งต่างๆ มาทำให้เป็นสิ่งที่น่าสนใจขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนา สื่อมวลชนสามารถช่วยแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศเป็นสิ่งที่น่าสนใจและมีความสำคัญ

1.4 สื่อมวลชนสามารถยกระดับความปรารถนาของบุคคล ในประเทศด้อยพัฒนาที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องกระตุ้นให้ประชาชนหันเหออกจากความเชื่อในเรื่องพรหมลิขิต และความกลัวต่อการเปลี่ยนแปลง สื่อมวลชนมีส่วนช่วยในการสร้างความปรารถนาของบุคคลที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม และเต็มใจที่จะทำงานหนักเพื่อบรรลุชีวิตที่ดีนั้น

1.5 สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารจำนวนมากและหลากหลายแก่ประชาชน สามารถทำให้ประชาชนเห็นโลกกว้างขึ้น สามารถเน้นหรือกำหนดความสนใจของประชาชนให้อยู่กับปัญหาและเป้าหมายของการพัฒนา

2. บทบาทในการกำหนดนโยบายหรือบทบาทในการตัดสินใจ

2.1 สื่อมวลชนสามารถมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติที่ไม่ฝังรากลึก แม้ว่ายังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า สื่อมวลชนโดยลำพังจะสามารถเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนได้ แต่ก็มีหลักฐานบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่า บางครั้งสื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนทัศนคติที่ยังไม่ฝังแน่นได้ ดังนั้นสื่อมวลชนจึงเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกระบวนการตัดสินใจในทางอ้อม ทั้งในแง่ของทัศนคติและค่านิยมต่างๆ

2.2 สื่อมวลชนสามารถให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อนำมาเป็นเรื่องพูดคุยหรือปรึกษาหารือกัน โดยช่องสารระหว่างบุคคล ช่วยทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการใช้สื่อมวลชนถ่ายทอดข่าวสารที่เลือกสรรแล้ว ไปยังช่องสารระหว่างบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรม

2.3 สื่อมวลชนสามารถให้สถานภาพแก่บุคคล การที่บุคคลได้รับการยกย่องหรือเหยียดผ่านสื่อมวลชน ก็เท่ากับเป็นสร้างชื่อเสียงหรือยกย่องสถานภาพให้กับบุคคลนั้น ซึ่งบุคคลนั้นอาจหมายถึงบุคคลที่เป็นหรือกำลังจะเป็นผู้นำในการพัฒนาต่อไปได้

2.4 สื่อมวลชนสามารถทำให้การอธิบายเกี่ยวกับนโยบายต่างๆ เป็นไปได้กว้างขวางขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อมวลชนสามารถทำให้ประชาชนจำนวนมากขึ้น เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย สื่อมวลชนช่วยนำเสนอข่าวสาร ปัญหา หรือนโยบายของท้องถิ่น รายงาน

ข่าวเหล่านี้จะทำให้ประชาชนในส่วนต่างๆ ของประเทศ ตลอดจนผู้กำหนดนโยบายของประเทศรับทราบปัญหาที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันสื่อมวลชนก็จะรายงานข่าวและปัญหาในระดับชาติ รวมทั้งข้อโต้แย้งหรือข้อสนับสนุนต่างๆต่อผู้นำว่าควรจะยอมรับนโยบายอะไร ดังนั้นเวทีของการอภิปรายเกี่ยวกับนโยบายจึงถูกขยายกว้างขึ้นไปเรื่อยๆ

2.5 สื่อมวลชนสามารถทำให้ประชาชนเชื่อฟังหรือทำตามบรรทัดฐานของสังคม สิ่งใดก็ตามที่ถือว่าการกระทำที่ผิดไปจากบรรทัดฐานของสังคม ถ้ายังไม่มีการนำมาตีแผ่กันอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนแล้ว ทุกคนก็ดูเหมือนว่าจะมีปฏิกิริยาคัดค้านหรือแสดงความไม่เห็นด้วยอยู่ในใจเท่านั้น แต่เมื่อใดก็ตามที่สื่อมวลชนนำมาตีแผ่ต่อสาธารณชน การคัดค้านอย่างออกหน้าออกตาก็คงเกิดขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าสื่อมวลชนช่วยให้สังคมอยู่ในกรอบหรือบรรทัดฐานที่วางไว้ได้

2.6 สื่อมวลชนสามารถช่วยสร้างรสนิยมที่ดี ในการพัฒนาประเทศสื่อมวลชนจะเป็นผู้ที่ช่วยทำให้เกิดการตัดสินใจ เลือกในสิ่งที่ถือได้ว่า เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง การกระทำบางอย่างอาจจะกลายเป็นสิ่งที่ล้าสมัย หรือค่อนข้างจะไม่มีวัฒนธรรม สื่อมวลชนจึงช่วยเปลี่ยนแปลงให้เกิดสิ่งที่ดีได้

3. บทบาทในการสอน หรือบทบาทในการให้ความรู้

สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการยอมรับวิถีปฏิบัติใหม่ เทคนิคใหม่ หรือทัศนคติใหม่ สามารถทำให้ประชาชนแสดงบทบาทในการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตามก็ดีการที่ประชาชนเพียงแต่ตื่นตัวในข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนา โดยไม่ได้รับการเรียนรู้ที่ดีพอที่จะใช้ทักษะใหม่ ย่อมไม่เป็นการเพียงพอ ก่อนที่การเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่จะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องมี การเผยแพร่ทักษะใหม่ให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงเสียก่อน ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีโครงสร้าง การศึกษาและการอบรมในระดับชาติ สำหรับบทบาทของสื่อมวลชนในด้านการศึกษาและการฝึกอบรมนั้น อาจกล่าวได้ว่าสื่อมวลชนมีบทบาทในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก นั่นคือสื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ให้การศึกษ ให้ความรู้แก่ประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อมในการดำเนินชีวิต หรืออาจช่วยส่งเสริมการสอนของครูให้ดีขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการพัฒนาสังคมทางหนึ่ง

นอกจากนี้ Schramm ยังเน้นบทบาทอื่นของการสื่อสารอีก 2 ประการคือ

ก. ช่วยการขยายตลาดเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจของประเทศ

ข. ชักจูงให้ประชาชนตระหนักว่าตนไม่ได้เป็นสมาชิกของประเทศตนเท่านั้น แต่ยังเป็นสมาชิกของระบบสังคมที่กว้างใหญ่กว่า นั่นคือชุมชนระหว่างประเทศที่ประเทศต่างๆ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันดังที่ปรากฏอยู่ในโลกทุกวันนี้

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

สุรัตน์ นุ่มนนท์ ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ที่ควรจะเป็นไว้ดังนี้

1. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะต้องทำหน้าที่รายงานข่าว ความเคลื่อนไหวของท้องถิ่น และเสนอเรื่องราวของท้องถิ่นให้ละเอียดลึกซึ้งกว่า ถึงแม้เรื่องหรือข่าวสารนั้น หนังสือพิมพ์ในระดับชาติจะเสนอก่อนหน้าแล้วก็ตาม
2. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะต้องรายงานภาวะสินค้าในตลาดท้องถิ่น และเป็นตัวกลางในการโฆษณาสินค้าให้กับพ่อค้าและนักธุรกิจในพื้นที่
3. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะต้องช่วยส่งเสริมทางด้านสวัสดิการ และการจัดวางโครงการต่างๆในท้องถิ่น
4. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะต้องรู้จักยกย่องคุณงามความดี ของคนที่ประกอบกิจการเพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่น
5. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะต้องสอดส่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่น ตลอดจนติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งจากท้องถิ่น ไม่ว่าจะในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น
6. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะต้องช่วยปลุกกระตมความคิดให้คนในท้องถิ่น ช่วยกันแก้ไขปัญหาและส่งเสริมโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น
7. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นก็เหมือนกับสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ คือมีหน้าที่ให้การสอน ให้ความบันเทิง และแจ้งข่าวสาร
8. หนังสือพิมพ์จะต้องเป็นแรงผลักดันช่วยสร้างความสามัคคีในท้องถิ่น

นอกจากนี้ พิศิษฐ์ ชวาลารวัช ยังได้กล่าวถึงปรัชญาหรือแนวทางของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เพื่อให้เป็นหนังสือพิมพ์ของคนท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยพิจารณาในแง่เนื้อหา ควรจะเสนอแนวทางดังนี้

1. ให้ความร่วมมือกันในหมู่ผู้ประกอบการวิชาชีพเดียวกัน เพื่อป้องกันและแก้ไขในเหตุที่ถูกรังแกโดยไม่เป็นธรรม
2. ช่วยกันปกป้องรักษาจรรยาบรรณที่ดีของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ให้เป็นที่เคารพและยอมรับของชุมชนนั้น
3. เสนอเรื่องราวและปัญหาของคนท้องถิ่น เฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นหลัก ทุก ๆ ด้าน ทุก ๆ ระดับวิชาชีพ ให้ความสำคัญอย่างเท่าเทียมกัน

4. เป็นผู้นำทางความคิด และคอยเตือนสติหรือเหนี่ยวรั้งคนในท้องถิ่น ให้เห็นถึงภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ต่อส่วนรวม เช่น เรื่องการพนัน เฮโรอีน ตลอดจนรักษาขนบธรรมเนียมอันดีงามของท้องถิ่น

5. พิจารณา ตลอดจนเสนอแนะปัญหาด้วยจิตใจรอบคอบ ไม่ลำเอียง และใช้ศีลธรรมในการตัดสิน

6. พยายามคิดคำนึงถึงความบริสุทธิ์ดีงาม มีจินตนาการ และมีความห่วงใยในปัญหาของสังคมท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในตัวเมือง ตำบล หมู่บ้าน

7. พิจารณาตนเองอย่างเที่ยงธรรมในการที่จะต่อสู้กับความไม่ถูกต้อง และเสนอแนวทางที่ถูกต้องให้แก่สังคมท้องถิ่นนั้น

8. ศึกษาปัญหาที่แท้จริงของคนท้องถิ่นและให้แนวทางเสนอแนะ ตลอดจนเตือนภัยให้สังคมท้องถิ่นได้รู้ล่วงหน้าถึงภัยที่จะเกิดขึ้นจากที่อื่น ที่อาจมีผลกระทบโดยตรงต่อท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ปัญหาในทางเศรษฐกิจ การพึ่งหลายทางวัฒนธรรมตะวันตกโดยผ่านสื่อ หรือผ่านสิ่งอื่นๆ เป็นต้น

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายเสียงสำหรับชุมชน (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2540)

การกระจายเสียงสำหรับชุมชนเป็นรูปแบบของการใช้สื่อโดยอาศัยหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) นั่นคือ เป็นสื่อของประชาชนที่ดำเนินการผลิตโดยประชาชน และเพื่อประชาชนในชุมชนท้องถิ่นของตนเป็นสำคัญ

ตัวอย่างของสังคมที่พยายามจะจัดสรรคลื่นวิทยุและโทรทัศน์โดยอิงแนวความคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งพระราชบัญญัติการกระจายเสียง 2535 (Broadcasting Services Act 1992) ของออสเตรเลียได้บัญญัติไว้ว่า รัฐจะจัดสรรคลื่นวิทยุและโทรทัศน์ให้แก่

1. การกระจายเสียงแห่งชาติ (National broadcasting services)
2. การกระจายเสียงภาคธุรกิจเอกชน (Commercial broadcasting services)
3. การกระจายเสียงของชุมชน (Community broadcasting services)
4. การกระจายเสียงแบบบอกรับสมาชิก (Subscription broadcasting services)
5. การกระจายเสียงเฉพาะจุดแบบบอกรับสมาชิก (Subscription narrowcasting services)
6. การกระจายเสียงเฉพาะจุดแบบเปิด (ไม่เสียค่าสมาชิก) (Open narrowcasting services)

แนวความคิดในพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้ พยายามนำเรื่องการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีการสื่อสาร มาผนวกกับเรื่องการเปิดให้คลื่นวิทยุและโทรทัศน์เป็นเวทีสาธารณะ (public forum) เพื่อให้เสียงต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมสะท้อนออกมาได้อย่างหลากหลายที่สุด

หลักของการจัดสรรจึงให้รัฐใช้คลื่นผ่านวิทยุและโทรทัศน์ ของบรรษัทวิทยุและโทรทัศน์แห่งชาติออสเตรเลีย (Australian Broadcasting Corporation หรือ ABC) ให้ภาคธุรกิจเอกชนดำเนินการได้ในความถี่ที่จัดสรรแก่บริษัทที่ผ่านเกณฑ์ได้รับใบอนุญาต ทั้งในรูปวิทยุและโทรทัศน์ที่ไม่เสียค่าสมาชิก และเสียค่าสมาชิก (ข้อ 2, 4, 5, และ 6) และกลุ่มที่สามคือให้ชุมชนขอใบอนุญาตกระจายเสียงวิทยุได้

นอกเหนือไปจากประเทศออสเตรเลียซึ่งเป็นประเทศแรกที่น่าหลักการเรื่องการกระจายเสียงสำหรับชุมชนมาใช้ ยังมีประเทศอื่นๆ อีกที่ได้นำหลักการนี้มาใช้ เช่น ประเทศฟิลิปปินส์และอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกับประเทศไทย หรือแม้กระทั่งประเทศไต้หวันที่มีระดับพัฒนาน้อยกว่าประเทศไทย ก็ได้นำหลักการดังกล่าวมาใช้เช่นเดียวกัน

แม้ว่าการนำรูปแบบการกระจายเสียงสำหรับชุมชนมาประยุกต์ใช้ในประเทศต่าง ๆ นั้น จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้างก็ตาม แต่ลักษณะสำคัญที่แต่ละประเทศต่างก็มีร่วมกันคือ เป็นการดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อประโยชน์ของภาคประชาชน โดยมุ่งการสังสรรค์กันทางวัฒนธรรม ความคิด ความรู้ และประสบการณ์ในการแก้ปัญหา ซึ่งแตกต่างและอยู่นอกเหนือขอบเขตงานของสื่อภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน การมีสื่อชุมชนย่อมหมายถึงการที่ชุมชน ท้องถิ่น ชาวบ้าน จะได้มีโอกาสพูดคุยกันเอง ไม่ต้องผ่านระบบตัวกลาง ไม่ต้องมีคนมาพูดแทน แต่สามารถพูดเองได้โดยตรง โดยการผลิตและจัดรายการโดยชาวบ้านด้วยกัน

ดังนั้น แนวคิดของการกระจายเสียงสำหรับชุมชน จึงเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นการตระหนักถึงความสำคัญของเวทีสาธารณะด้านสื่อกระจายเสียง และการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดเห็นและความเชื่อ ประการสำคัญเป็นการยอมรับการตีความเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง อันเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยสมัยใหม่

เปรียบเทียบรูปแบบการใช้สื่อมวลชนในระบบประชาธิปไตย

	ระบบประชาธิปไตยผ่านตัวแทน (democracy by representation)	ระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy)
การสื่อสาร	1. สื่อมวลชนของธุรกิจเอกชน 2. สื่อของรัฐ (วิทยุและโทรทัศน์)	การกระจายอำนาจการสื่อสารสู่ท้องถิ่น และชุมชน ท้องถิ่นและชุมชนมีสิทธิเป็นเจ้าของและใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์ มีสิทธิตรวจสอบสื่อของเอกชนและของรัฐ

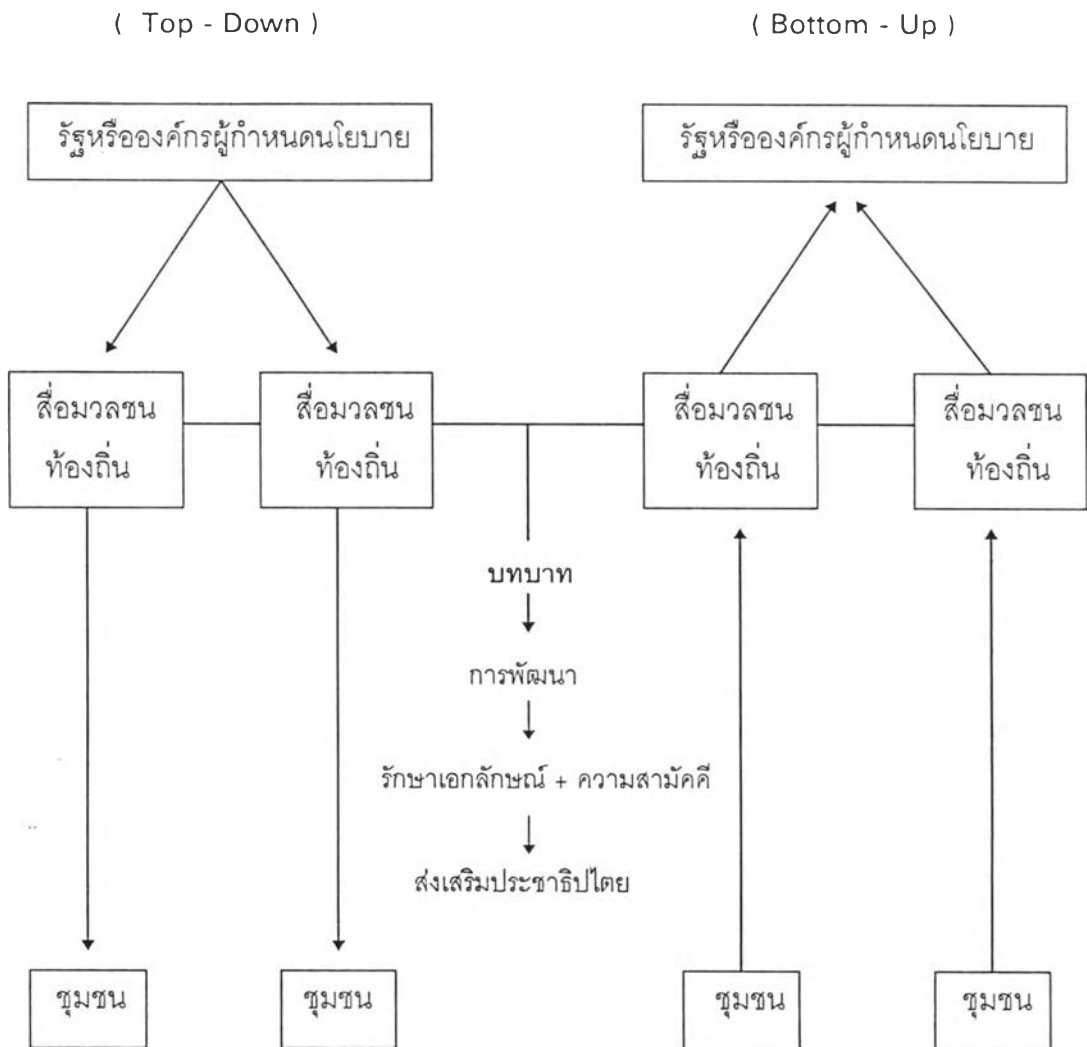
จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนท้องถิ่น ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวทางในการวิจัย เพื่อที่จะวิเคราะห์บทบาทของ “ข่าวท้องถิ่น” ที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นประเภท หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดโดยแบ่งลักษณะการไหลของข่าวสารออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ระดับเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top - Down) นั่นคือ แบบแผนของการสื่อสารถูกกำหนดทิศทางมาจากรัฐหรือองค์กรผู้กำหนดนโยบาย โดยที่รัฐหรือองค์กรผู้กำหนดนโยบายเป็นผู้ใช้สื่อมวลชนเพื่อเป็นช่องทางในการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนในแต่ละชุมชนท้องถิ่น
2. ระดับเบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom - Up) นั่นคือ แบบแผนของการสื่อสารถูกกำหนดทิศทางมาจากประชาชนในแต่ละชุมชนท้องถิ่น โดยที่ประชาชนในแต่ละชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ใช้สื่อมวลชนเพื่อเป็นช่องทางในการถ่ายทอดข่าวสาร ความคิดเห็น และความต้องการของตน ไปยังฝ่ายรัฐ หรือองค์กรผู้กำหนดนโยบาย

และจากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนท้องถิ่น ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดโดยการแบ่งบทบาทของสื่อมวลชนท้องถิ่นออกเป็น 3 บทบาทที่สำคัญ คือ

1. บทบาทในการพัฒนา
2. บทบาทในการรักษาเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิม และส่งเสริมความสามัคคีในท้องถิ่น
3. บทบาทในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้นภายใต้แบบแผนของการสื่อสารในทั้ง 2 ลักษณะ สื่อมวลชนท้องถิ่นจะมีบทบาทที่สำคัญ 3 ประการข้างต้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนในปัจจุบันได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย มีระเบียบวิธีวิจัยที่ละเอียดลึกซึ้ง และแน่นอนมากขึ้น โดยที่รูปแบบของการวิจัยอาจทำได้หลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหัวข้อและวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้นๆ การวิเคราะห์เนื้อหาก็คือเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยอย่างหนึ่ง ที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบหรือข้อค้นพบจากการวิจัยนั้นๆ

สำหรับความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา นั้น ได้มีผู้ให้คำนิยามที่แตกต่างกันไปดังนี้

เกษม ศิริสัมพันธ์ อธิบายถึงความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นวิธีการวิจัยสื่อสารมวลชนชนิดหนึ่ง วิธีการนี้มุ่งเฉพาะถึงเนื้อหาของสื่อมวลชน จะเป็นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร รายการวิทยุหรือโทรทัศน์ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อแสดงถึงแนวโน้มของการสื่อสารมวลชน (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2507)

Berelson กล่าวว่า ในกระบวนการสื่อสารสิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ เนื้อหาที่สื่อสาร ซึ่งเป็น การบอกว่า “อะไร” เมื่อกล่าวถึงเนื้อหาของหนังสือพิมพ์รายวันโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์รายวันแต่ละฉบับเสนอเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่องให้แก่ผู้อ่าน ดังนั้นการที่ผู้วิจัย ต้องการทราบหนังสือพิมพ์รายวันแต่ละฉบับบอกอะไร เกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง และเสนออย่างไร จึงต้องทำการศึกษาที่เนื้อหาของหนังสือพิมพ์รายวันแต่ละฉบับ ซึ่งการทำการศึกษานี้เนื้อหาของ หนังสือพิมพ์รายวันเหล่านี้ก็ทำได้โดยระเบียบวิธีวิจัยแบบวิเคราะห์เนื้อหา (Bernard Berelson, 1971 อ้างถึงใน ชนิษฐา สมร่าง, 2532)

Krippendorff กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งในการทำ เครื่องมือให้มีความเชื่อถือได้ และมีผลสรุปที่เที่ยงตรงจากข้อมูลไปสู่บริบทของข้อมูล (Klaus Krippendorff, 1980)

นันทวัน สุชาติ กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาว่า การนิยามวิธีการวิจัยแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่มีการพัฒนาเกี่ยวกับเทคนิค และการประยุกต์ใช้เครื่องมือกับปัญหาใหม่ ๆ ของสิ่งที่นำมาศึกษา อย่างไรก็ตามความหมายพื้นฐานของการวิจัยแบบนี้คือ เป็นเทคนิคของการ วิจัยเชิงการบรรยายที่วิเคราะห์เนื้อหาในเชิงปริมาณ (quantitative) เชิงระบบ (systematic) เชิงภาววิสัย (objective) และเนื้อหาที่ปรากฏให้วัดได้ (manifest content)

จะเห็นได้ว่ามีแนวความคิดที่สำคัญ 4 เรื่อง อยู่ในคำจำกัดความนี้ซึ่งจะนำมาใช้ช่วยใน การกำหนดว่า การสื่อสารนั้นควรจะถูกวิเคราะห์ทางด้านเนื้อหาอย่างไร

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ คือผลลัพธ์ที่ได้ควรจะนำเสนอในรูปแบบของตัวเลข เช่นใน รูปของความถี่ ร้อยละ ค่าสหสัมพันธ์ หรืออัตราส่วน เป็นต้น
2. การวิเคราะห์เชิงระบบ คือเนื้อหาที่จะวิเคราะห์ต้องถูกเลือกโดยวิธีการที่กำหนดไว้ ก่อนล่วงหน้าโดยไม่มีอคติ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้วิจัยทำการตรวจสอบเฉพาะองค์ประกอบส่วนที่คิดว่า จะสนับสนุนข้อสมมุติฐานของตนเองเท่านั้น

3. การวิเคราะห์เชิงภาววิสัย คือ ประเภท (categories) ของเนื้อหาจะต้องมีการนิยามไปในแนวทางที่บุคคลอื่นๆ สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ในเรื่องเดียวกันก็จะได้ผลลัพธ์ที่ตรงกัน

4. การวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏชัดได้ คือเนื้อหาที่ทำการวิเคราะห์ได้โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นวัดอย่างชัดเจน (นันทวัน สุชาติ, 2532)

สุภางค์ จันทวานิช ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นเทคนิคการวิจัยที่พยายามจะบรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสารโดยใช้วิธีการเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบและเน้นสภาพวัตถุวิสัย (objectivity) การบรรยายนี้เน้นที่เนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความ พิจารณาจากเนื้อหาโดยผู้วิจัยไม่มีอคติหรือความรู้สึกของตัวเองเข้าไปพัวพัน ไม่เน้นการตีความหรือหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง หรือความหมายระหว่างบรรทัด สำหรับนักวิจัยบางคนถือว่า การวิเคราะห์เนื้อหาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการเชิงปริมาณก็ได้ เพียงแต่ให้การระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความหรือสารอย่างมีระบบและเป็นสภาพวัตถุวิสัย อาจสรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ มีความเป็นระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุวิสัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี (สุภางค์ จันทวานิช, 2539)

วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

เกษม ศิริสัมพันธ์ อธิบายถึงจุดประสงค์และคุณประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหาดังต่อไปนี้

1. เพื่อทราบแนวโน้มและระดับของการสื่อสารมวลชน

เนื้อหาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสารมวลชน การวิเคราะห์เนื้อหาจึงอาจแสดงผลเป็นทำนองเปรียบเทียบให้เห็นถึงแนวโน้มและระดับการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อสารมวลชน ผลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาย่อมชี้ให้เห็นถึงคุณภาพและปริมาณของเนื้อหาที่ถ่ายทอดไปสู่ประชาชน ซึ่งเป็นผู้อ่าน ผู้ฟัง หรือผู้ชมสื่อสารมวลชนนั้นๆ ทุกวันนี้สื่อสารมวลชนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตประจำวันของคนในยุคปัจจุบัน การที่ตรวจสอบให้ได้ข้อมูลที่แน่นอนเกี่ยวกับเนื้อหาของสื่อสารมวลชน ย่อมมีคุณประโยชน์แก่ทั้งผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน นักการศึกษา ประชาชนผู้ใช้สื่อสารมวลชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทางราชการที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารมวลชนทุกฝ่าย

2. เพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มและระดับของเนื้อหาของการสื่อสารมวลชนระหว่างประเทศ ทุกวันนี้เนื้อหาของสื่อสารมวลชนมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงขอบเขตของประเทศหนึ่ง ประเทศใดโดยเฉพาะ เรื่องราวหรือเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นที่มุมโลกด้านหนึ่ง ก็สามารถถ่ายทอดไปให้ประชาชนอีกมุมหนึ่งได้ทราบโดยรวดเร็ว มีคำกล่าวว่า โลกจะมีสันติได้อย่างแท้จริงได้ก็ต่อเมื่อมีชุมชนโลก (World Community) แต่ชุมชนโลกจะมีขึ้นได้นั้นต้องอาศัยการสื่อสารโลก (World Communication) เสียก่อน ดังนั้น การถ่ายทอดเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันในระหว่างประชาชาติ จึงเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการผดุงรักษาสันติภาพของโลกไว้ การสื่อสารมวลชนจึงมีบทบาทสำคัญในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การตรวจสอบวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อสารมวลชน โดยนำข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของสื่อสารมวลชนของแต่ละประเทศมาเปรียบเทียบ จึงอาจอนุมานให้เห็นถึงระดับของการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็น เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีของประชาชาติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

3. เพื่อทราบระดับความต้องการของประชาชนผู้ใช้สื่อมวลชน

เนื้อหาของสื่อสารมวลชนนั้น ดำเนินไปตามกฎของการเสนอและสนอง เมื่อประชาชนมีความต้องการเนื้อหาของสื่อสารมวลชนประเภทใดชนิดใด ผู้ดำเนินการจัดทำสื่อสารมวลชนย่อมต้องสนองความต้องการของประชาชน จริงอยู่ที่ว่าการสื่อสารมวลชนมีภารกิจที่จะต้องยกระดับรสนิยมและความต้องการของประชาชนให้สูงขึ้น แต่กฎแห่งการเสนอและสนองก็ยังเป็นความจริงซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นเราอาจอนุมานระดับรสนิยมและความต้องการของประชาชนได้จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อสารมวลชน

4. เพื่อทราบแบบแผนวัฒนธรรม (cultural pattern) ของสังคมปัจจุบัน

วัฒนธรรม คือกรอบหรือแนวแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม แต่เดิมมานั้นไม่ว่าจะเป็นสังคมตะวันตกหรือตะวันออกก็ตาม แนวนิยมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากความประพฤติกของกลุ่มชนชั้นสูงซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำของสังคม แต่ในโลกปัจจุบันเนื่องจากความเจริญในทางเศรษฐกิจ การแพร่ขยายการศึกษาออกไปยังคนทุกชั้นทุกกลุ่ม ความเจริญในวิธีการติดต่อสื่อสาร และความเชื่อในลัทธิการเมืองระบอบประชาธิปไตย ทำให้สามัญชนมีบทบาทสำคัญในสังคม สื่อสารมวลชนซึ่งเป็นผู้ติดต่อเข้าถึงมวลชน จึงเป็นตัวจักรสำคัญในการกำหนดแนวโน้มทางวัฒนธรรมของมวลชน ฉะนั้นการศึกษาตรวจสอบเนื้อหาของสื่อสารมวลชนจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่นักสังคมศาสตร์สามารถกำหนดเรียนรู้แบบแผนวัฒนธรรมของสังคมได้

5. เพื่อทราบแนวความคิดเห็นของสื่อสารมวลชน ในฐานะเป็นแหล่งกลางในการแสดงความคิดเห็น

สื่อสารมวลชนนอกจากมีหน้าที่ในการเสนอข้อเท็จจริง (ข่าว) เกี่ยวกับเหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้ทราบแล้ว ยังมีหน้าที่ในการเป็นแหล่งกลางในการแสดงความคิดเห็นในปัญหาอันเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคม เสียงของสื่อสารมวลชนไม่ใช่เสียงสวรรค์ แต่เป็นเสียงที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องพึงสำเหนียกระมัดระวังอยู่ ฉะนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาความคิดเห็นที่แสดงออกทางสื่อสารมวลชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมประชาธิปไตย

6. เพื่อตรวจสอบการโฆษณาชวนเชื่อ (propoganda) เพื่อผลทางการเมืองและการทหารในสงครามจิตวิทยา

การวิเคราะห์เนื้อหานั้น ได้ถูกริเริ่มครั้งแรกโดย Office of War Information (OWI) ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง OWI เป็นหน่วยราชการทางทหารของฝ่ายพันธมิตร มีหน้าที่ดำเนินสงครามจิตวิทยาและตรวจสอบการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายศัตรู การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองได้ผลที่แน่นอน ฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถอนุมานกำลังขวัญของประชาชนและทหารของฝ่ายศัตรู ตลอดจนรู้ล่วงหน้าถึงวิธีการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายตรงข้ามอย่างแน่นอนแม่นยำ เมื่อเสร็จสิ้นสงครามโลกแล้วจึงมีนักวิจัยทางสังคมศาสตร์นำวิธีการวิเคราะห์เนื้อหามาใช้เป็นประโยชน์ในทางการบริหารของรัฐบาลและหน่วยงานธุรกิจ

Dennis Mcquail ได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์และลักษณะของการวิเคราะห์เนื้อหาดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อศึกษาแง่มุมการรับและการส่งสาร

การวิเคราะห์เนื้อหาทำให้สามารถเข้าใจข้อมูลเกี่ยวกับผู้ส่งและผู้รับสารได้ ทั้งนี้เพราะมีหลายกรณีที่มีกรให้คำนิยามของผู้รับโดยอ้างอิงจากแง่มุมของเนื้อหา เช่นคำนิยามที่ว่า “ ผู้รับ ” หมายถึงสิ่ง (เนื้อหา) ที่บุคคลไปรับเอามา และอาจรวมองค์ประกอบอื่นๆเข้าไปอีกด้วย ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว หลักเกณฑ์ที่จะใช้พิจารณาข้อมูลรายละเอียดดังกล่าว มักได้มาจากตัวสถาบันสื่อมวลชนนั่นเอง

ผลประโยชน์ประการหนึ่ง จากการศึกษาผู้รับจากแง่มุมของเนื้อหา คือ ทำให้สามารถที่จะตัดสินใจตัดสินคำนิยามของผู้รับสารจากการพิจารณาอุปราคาเนื้อหาสื่อที่เขาชื่นชอบ โดยการวินิจฉัยคุณค่าที่อยู่ในเนื้อหาของสื่อ นั้น เช่น เป็นเนื้อหาที่ไร้สาระทำให้ผู้รับสารหนีปัญหาจากโลกแห่งความเป็นจริง เป็นต้น ในการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้จะต้องทำให้ลึกซึ้งไปกว่าการพิจารณาแค่เพียง

รสนิยม ความสามารถ และระดับวัฒนธรรมของผู้รับสาร ซึ่งเกณฑ์ที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องที่ค่อนข้างผิวเผิน และไม่อาจจะเชื่อถือได้มากนัก

2. การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อศึกษาถึงผลที่เกิดจากสื่อมวลชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลของสื่อมวลชน ส่วนใหญ่จะพยายามเชื่อมโยงเอาเนื้อหาของสารเข้ากับข้อมูลที่อยู่นอกแวดวงของสื่อออกไป เช่น คุณสมบัติของผู้รับสาร หรือคุณลักษณะโดยทั่วไปของสังคม โดยที่ถือว่าบรรดาข้อมูลเหล่านั้นจะมีลักษณะที่มากขึ้นต่อสื่อ ซึ่งหมายความว่าสื่อมีอิทธิพลต่อผู้รับสารและต่อสังคม สำหรับแง่มุมในเรื่องผลของสื่อนี้ การวิเคราะห์เนื้อหา มีบทบาทอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วเนื้อหาของสารย่อมบรรจุไว้ซึ่งวัตถุประสงค์ ทิศทาง และความโน้มเอียงอยู่ภายใน ดังนั้นการวิเคราะห์เนื้อหาเหล่านั้นจึงอาจจะช่วยให้คาดการณ์ได้ว่า จะมีผลลัพธ์อะไรตามมาบ้าง อีกประการหนึ่ง สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาที่กระทำหลังจากที่กระบวนการส่งสารนั้นดำเนินไปเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว การวิเคราะห์เนื้อหาก็คงทำหน้าที่เป็นตัวตรวจสอบความเที่ยงตรงของบรรดาข้อเสนอดังกล่าว ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผลของสื่อ

3. การวิเคราะห์เนื้อหาในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานของผู้ส่งสาร

การวิเคราะห์เนื้อหานั้น สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานโดยตรงในการทำความเข้าใจไปถึงผู้ที่สร้างสรรค์เนื้อหาขึ้นมา เนื้อหานั้นเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลหรือองค์กรหนึ่งๆ ที่มีตัวตนแน่นอน เป็นผู้สร้างและเผยแพร่ออกไป คุณสมบัติบางประการที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานที่บ่งบอกถึงลักษณะทางสังคม ฐานะของชนชั้น หรืออุดมการณ์ของผู้ส่งสารได้ หรือสามารถช่วยให้เข้าใจถึงวิธีการที่องค์กรผู้ผลิตใช้ในการดำเนินการและเลือกสรรสื่อเพื่อนำมาเผยแพร่ได้ การศึกษาเนื้อหาในลักษณะนี้มีบทบาทอยู่หลายประการคือ อาจจะช่วยให้คาดเดาตั้งเป็นสมมุติฐานได้ว่า รูปแบบเนื้อหาเฉพาะๆ แต่ละชนิดนั้นก่อตัวมาได้อย่างไร และสมมุติฐานที่อาจจะช่วยตรวจสอบความเที่ยงตรงในการวิเคราะห์สถาบันและองค์กรสื่อมวลชน ในบางกรณีการวิเคราะห์เนื้อหายังอาจจะช่วยบ่งบอกถึงค่านิยม ฐานคติ และบริบททางสังคมของผู้ผลิตสารได้อีกด้วย สำหรับในอีกบทบาทหน้าที่หนึ่งนั้นการวิเคราะห์เนื้อหาอาจจะช่วยให้ความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องกระบวนการ “ยามเฝ้าประตู” (gatekeeper) ที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการสื่อสาร หรือการตกแต่งเนื้อหาเพื่อให้เหมาะสมกับผู้รับสารในแต่ละกลุ่ม

4. การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานของสังคม

การใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อเป็นวิธีการศึกษาเข้าไปถึงสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีอยู่หลายวิธี โดยที่อาจจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหานั้น เป็นประมวลชุดของข้อมูลที่บ่งบอกถึงลักษณะ

ทางสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นข้อมูลดังกล่าวยังมีมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหากใช้ข้อมูลเหล่านี้เป็นแหล่งวัตถุดิบในการศึกษา ก็จะมีข้อได้เปรียบหลายประการคือ เนื้อหาของสื่อมวลชนมีจุดเด่นตรงที่มีลักษณะ “ ไม่มีปฏิกิริยาต่อผู้ศึกษา ” และเป็นวัตถุดิบที่ไม่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา เนื้อหาของสื่อมวลชนจึงมีคุณค่าสำหรับการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ นักสังคมวิทยา และ นักมานุษยวิทยา ด้วยเหตุนี้สำนักคิดทางวิชาการหลายสำนักจึงได้นำเอาการวิเคราะห์เนื้อหามาใช้ เช่น สำนัก Cultural indicator ซึ่งได้สร้างแบบจำลองเรื่องตัวบ่งชี้ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้นเนื้อหาของสื่อเป็นแหล่งข้อมูลเบื้องต้น เป้าหมายหลักของการวิเคราะห์คือ เพื่อทดสอบข้อเสนอดังกล่าวที่เกี่ยวกับผลของสื่อเมื่อเวลาผ่านไป นอกจากนั้นยังสามารถใช้วิธีการดังกล่าวในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือนำไปศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสังคมและวัฒนธรรมของชาติต่างๆ ได้อีกด้วย

5. การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อประเมินผลของสื่อมวลชน

จากประวัติศาสตร์ของการวิจัยนั้น ต้นกำเนิดของการวิเคราะห์เนื้อหาน่าจะมาจากเป้าหมายที่จะประเมินผลของสื่อสารมวลชนเป็นสำคัญ โดยที่การประเมินดังกล่าวนั้นได้คำที่สืบทอดมาจากประเพณีของการวิพากษ์วิจารณ์ในแวดวงวรรณกรรมและสุนทรียศาสตร์ รวมทั้งการแสดงความคิดเห็น ความชื่นชอบ และการประเมินคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งมีมาแต่ครั้งโบราณกาล และเมื่อเริ่มมีการประเมินผลสื่อ ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องมีการวิเคราะห์เนื้อหา แต่ทว่าเป้าหมายของการประเมินผลสื่อในปัจจุบันนี้ ได้ขยับขยายออกไปจากประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำกันมาแต่อดีต ด้วยการจัดหารอบแนวคิดที่มีระบบระเบียบ มีความเป็นวิทยาศาสตร์มาใช้ และได้เพิ่มเติมลักษณะทางสังคมสอดใส่เข้าไปให้มากขึ้น รวมทั้งได้มีความพยายามที่จะหาวิธีการประเมินผลการทำงานของสื่อ และแนวโน้มในอนาคต ให้มีความเที่ยงตรงน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ความพยายามดังกล่าวนั้นอาจจะบรรลุผลสำเร็จได้หากสามารถที่จะระบุกฎเกณฑ์ที่จะใช้เป็นมาตรฐานที่ชัดเจนได้ อย่างไรก็ตามการประเมินผลในแบบดังกล่าวนี้มีหลักเกณฑ์ที่ต้องคำนึงอยู่หลายประการ คือ

5.1 ระเบียบการดำเนินควบคุมสื่อตามกฎหมายเกณฑ์ทางศีลธรรมบางอย่าง เช่น การเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับเพศและความรุนแรง

5.2 การปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานบางอย่างของวิชาชีพหรือของสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหา เช่น ควรมีลักษณะหลากหลาย มีความสมดุล มีความเที่ยงตรง เป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร ทำความเข้าใจได้ง่าย มีความถูกต้องแม่นยำ มีความสมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่อง มีลักษณะชวนให้ประทับใจ เป็นต้น

5.3 ควรมีการประเมินอคติที่เกิดขึ้นจากการยึดมั่นในอุดมการณ์บางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นกรณีหรือสถานการณ์ที่มีความเชื่อมั่นอย่างหนักแน่นว่า สิ่งนั้นมีความเป็นกลาง และมีความเที่ยงตรง

6. การวิเคราะห์เนื้อหาเพียงเพื่อจะรู้เนื้อหา

การศึกษาเนื้อหาในลักษณะดังกล่าว หมายถึงการศึกษาเนื้อหาที่มีได้มีเป้าหมายว่าจะนำไปใช้งานอะไรเป็นพิเศษ เพียงแต่ต้องการจะเปิดเผยหรือแสดงลักษณะบางอย่าง ไม่ว่าจะป็นรูปแบบหรือความหมายที่แฝงเร้นอยู่ภายในตัวบทให้ปรากฏออกมาสู่สายตาภายนอก ตัวอย่างที่ดีของการวิเคราะห์แบบนี้คือ การวิเคราะห์ของนักภาษาศาสตร์และนักโครงสร้างนิยม วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาในลักษณะดังกล่าวจะพยายามค้นหาโครงสร้างที่อยู่ในตัวบท พยายามมองหาความสัมพันธ์ภายในระหว่างองค์ประกอบย่อย ๆ โดยมีได้สนใจที่จะพิจารณาถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างตัวบท ผู้สร้าง สังคม หรือผู้รับสารแต่ประการใดเลย

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา

สุภาวค์ จันทวนิช ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยจะต้องตั้งเกณฑ์ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสารและหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์ ใครก็ตามที่มาเป็นผู้วิเคราะห์เนื้อหาต่อไป จะได้มีเกณฑ์และระบบเดียวกันในการคัดเลือก ไม่ใช่ที่ว่าผู้วิเคราะห์แต่ละคนต่างมีเกณฑ์ของตนและรับช่วงงานต่อกันไม่ได้
2. ผู้วิจัยต้องวางเค้าโครงของข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (categories) การทำเช่นนี้จะช่วยให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ ผู้วิเคราะห์สามารถตัดสินใจว่าจะดึงคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสารหรือตัวบท (text) และจะทิ้งคำหรือข้อความใดออกไป
3. ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงบริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ด้วย ผู้วิจัยควรตั้งคำถามเกี่ยวกับเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ เช่น ใครเป็นผู้เขียน เขียนให้ใครอ่าน ช่วงเวลาที่เขียนเป็นอย่างไร ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างลึกซึ้ง การพิจารณาเอกสารในสภาพที่เป็นองค์ประกอบจึงเป็นสิ่งจำเป็น การบรรยายคุณลักษณะเฉพาะของเนื้อหาโดยไม่โยงไปสู่ลักษณะของเอกสาร ของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร จะทำให้ผลการวิเคราะห์มีคุณค่าน้อย แต่ถ้าได้มีการเปรียบเทียบคุณลักษณะของเนื้อหาเข้ากับบริบทของเอกสาร และมีการโยงคุณลักษณะดังกล่าวเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมที่ผู้วิจัยเลือกมาเปรียบเทียบ จะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความกว้างขึ้น และนำไปสู่การอ้างอิงกับข้อมูลอื่นๆ ได้

4. โดยปกติการวิเคราะห์เนื้อหาจะกระทำกับเนื้อหาตามที่ปรากฏ (manifest content) ในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ (latent content) การวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสาร ก็หมายถึงคำหรือข้อความที่มีอยู่ ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความได้ การตีความข้อความจะกระทำอีกในขั้นตอนหนึ่งภายหลัง เมื่อผู้วิจัยจะสรุปข้อมูล

5. สำหรับขั้นตอนนี้เป็นสิ่งที่ยังถกเถียงกันอยู่ระหว่างนักวิจัยเชิงปริมาณกับนักวิจัยเชิงคุณภาพ ในส่วนของนักวิจัยเชิงปริมาณเมื่อได้ทำตามขั้นตอน 4 ขั้นที่กล่าวมาแล้ว ก็ถือว่าผู้วิจัยจะลงมือสรุปอย่างแม่นยำ และนำข้อมูลไปอ้างอิงกับประชากรทั้งหมดได้ แต่สำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพมักมีข้อทักท้วงอยู่บ้าง โดยที่นักวิจัยเชิงคุณภาพเห็นว่า ความถี่ของคำหรือข้อความที่ปรากฏอาจมิได้แสดงถึงความสำคัญของคำหรือข้อความนั้นก็ได้ นอกจากนี้ การดึงความสำคัญของสาระจากตัวบทอาจใช้วิธีสรุปใจความได้ดีกว่าการวัดความถี่ของคำก็ได้ เช่น ตัวบทที่มีคำว่า “ชาติ” “รักชาติ” ปรากฏถี่หลายครั้ง อาจไม่ได้เน้นสาระของเรื่องรักชาติก็ได้ นอกจากนี้ การดึงความสำคัญของสาระจากตัวบทอาจใช้วิธีสรุปใจความได้ดีกว่าการวัดความถี่ของคำก็ได้ ฉะนั้นวิธีการเชิงคุณภาพจึงน่าจะมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์เนื้อหาได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชนิษฐา สมร่าง , 2532 ได้ทำวิจัยเรื่อง *ความคิดเห็นของกองบรรณาธิการ, เนื้อหาข่าว และความต้องการของผู้อ่าน ในด้านการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวัน “ไทยนิมิต” จังหวัดลพบุรี* ผลการวิจัยพบว่า แนวความคิดของบรรณาธิการในการให้ความสำคัญต่อการเสนอข่าวแต่ละประเภท มีความสัมพันธ์กับปริมาณข่าวสารแต่ละประเภทที่นำเสนอในหน้าหนังสือพิมพ์ค่อนข้างสูง ซึ่งแสดงว่า กองบรรณาธิการมีแนวความคิดในการเสนอข่าวอย่างไร ก็นำเสนอข่าวเช่นนั้นทางหนังสือพิมพ์ ส่วนแนวความคิดของกองบรรณาธิการในการให้ความสำคัญต่อการเสนอข่าวสารแต่ละประเภท มีความสัมพันธ์กับความต้องการของผู้อ่านค่อนข้างน้อย แสดงว่าแนวความคิดของกองบรรณาธิการในการเสนอข่าวตรงกับความต้องการของผู้อ่านเพียงบางส่วนเท่านั้น นอกจากนี้ความต้องการเนื้อหาข่าวสารแต่ละประเภทของผู้อ่านกับเนื้อหาข่าวสารที่มีการนำเสนอในหน้าหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์กันน้อยมาก ซึ่งแสดงว่าเนื้อหาข่าวสารที่นำเสนอไม่ตรงกับความต้องการของผู้อ่านเท่าใดนัก

พิทยา พัฒนชัยญา , 2534 ได้ทำวิจัยเรื่อง *ความคิดเห็นของนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ต่อบทบาทที่หนังสือพิมพ์ควรจะเป็นและที่กำลังเป็นอยู่ ในการเสนอข่าวสารเพื่อการพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า*

1. นักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมีความคิดเห็นต่อบทบาทที่ควรจะเป็น และบทบาทที่กำลังเป็นอยู่ ในการเสนอข่าวสารเพื่อการพัฒนาแตกต่างกัน โดยบทบาทที่นักหนังสือพิมพ์เป็นอยู่ มีน้อยกว่าบทบาทที่ควรจะเป็น
2. ตำแหน่งหน้าที่ ระยะเวลาการทำงาน และการเข้ารับการอบรมวิชาชีพหนังสือพิมพ์ มีผลทำให้ความเห็นของนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่มีต่อบทบาทในการเสนอข่าวสารเพื่อการพัฒนาแตกต่างกัน
3. นักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นให้ความสำคัญในลำดับสูง กับบทบาทต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย วิชาทศวรรษวิภรณ์เพื่อแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีในสังคม สอดส่องความทุกข์ยากของประชาชน และสนับสนุนการพัฒนาชนบท
4. ปัญหาสำคัญที่ไม่สามารถเสนอข่าวสารเพื่อการพัฒนา คือการขาดประสบการณ์และการฝึกอบรมในวิชาชีพนี้

ดนยา ธัชชนก , 2537 ได้ทำวิจัยเรื่อง *หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวันจังหวัดเชียงใหม่ กับ การกำหนดควระข่าวสารการพัฒนาให้แก่ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า*

1. อันดับความสำคัญของประเด็นหรือหัวข้อข่าวสารการพัฒนา ที่นำเสนอโดยหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวันจังหวัดเชียงใหม่ กับที่จัดโดยผู้อ่าน และเจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนาในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์ในเชิงสอดคล้องซึ่งกันและกัน โดยมีหัวข้อข่าวเกี่ยวกับการพัฒนาที่ได้รับความสำคัญมากที่สุดเป็นอันดับแรก เหมือนกันคือ ปัญหาขยะ
2. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่มีเจ้าของเป็นคนท้องถิ่น มีการนำเสนอหัวข้อข่าวสารในการพัฒนา เป็นปริมาณมากกว่าหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่อยู่ในเครือหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง
3. หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่มีเจ้าของเป็นคนท้องถิ่น มีการจัดลำดับความสำคัญหัวข้อข่าวสารการพัฒนา สอดคล้องกับการจัดอันดับความสำคัญหัวข้อข่าวสารการพัฒนาที่จัดโดยผู้อ่าน ซึ่งสอดคล้องสูงกว่า ที่จัดโดยหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่อยู่ในเครือหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง แต่การจัดลำดับความสำคัญของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่มีเจ้าของเป็นคนท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับการจัดอันดับของเจ้าหน้าที่พัฒนา ไม่แตกต่างจากการจัดอันดับของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่อยู่ในเครือหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง

สุรินทร์ แปลงประสพโชค , 2534 ได้ทำวิจัยเรื่อง *การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียง สำหรับชุมชนชนบท ในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี* ผลการวิจัยพบว่า คณะกรรมการที่แต่งตั้ง ขึ้น สามารถปฏิบัติหน้าที่บริหารงานวิทยุกระจายเสียงชุมชน และสามารถเป็นสื่อกลางในการ สะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชนให้กับรายการได้เป็นอย่างดีเมื่อเปรียบเทียบกับรายการ เดิม นอกจากนั้นวิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้น ยังสามารถใช้เป็นรูปแบบของการจัดสื่อเพื่อเป็น สื่อสำหรับพัฒนาได้อีกด้วย

สุดฤทัย เลิศเกษม , 2535 ได้ทำวิจัยเรื่อง *การวิเคราะห์ “ข่าวท้องถิ่น” ของสถานีวิทยุ กระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดราชบุรี* ผลการวิจัยพบว่า ข่าวท้องถิ่นของสถานีวิทยุ กระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดราชบุรี ได้ทำหน้าที่ในฐานะสื่อมวลชนท้องถิ่นของจังหวัด ที่ มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ตามแนวนโยบายในการจัดตั้งสถานี ใน 4 ประการ ได้แก่ หน้าที่ใน การให้ข่าวสาร, หน้าที่ชี้แจงนโยบาย, หน้าที่ให้การศึกษา และหน้าที่เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ในบาง ประเด็นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ข่าวท้องถิ่นสามารถเข้าถึงเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมาย ในการพัฒนาท้องถิ่นได้เฉพาะกลุ่ม ตามวัตถุประสงค์ของแหล่งข่าวที่ต้องการเผยแพร่ข่าวนั้นๆ แต่ ในขณะที่เดียวกันการสะท้อนปัญหากับการพิจารณาแก้ไขโดยผ่านผู้สื่อข่าวของสถานีนั้น สามารถ กระทำได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีที่ปัญหาดังกล่าวอยู่ในขอบข่ายที่ผู้มีอำนาจสั่งการพึงกระทำได้ แต่ การที่จะให้ความจริงใจในการแก้ไขปัญหานั้นอย่างจริงจังหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบ ของบุคคลเฉพาะรายไป

อำมร กองแก้วกาเหวียง และคณะ , 2531 ได้ทำวิจัยเรื่อง *การศึกษาและวิเคราะห์ รายการข่าวท้องถิ่นของสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ขอนแก่น* ผลการวิจัยสรุปว่า เนื้อหาของข่าวที่นำ เสนอทางรายการข่าวท้องถิ่นนั้นขาดความหลากหลาย เป็นข่าวที่สนองนโยบายของต้นสังกัดใน เรื่องของการประชาสัมพันธ์หน่วยงาน หรือนโยบายของรัฐ มากกว่าเนื้อหาของข่าวประเภทอื่นๆ คือประมาณร้อยละ 90 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข่าวเพื่อสร้างภาพพจน์ของหน่วยงานราชการ และเจ้า หน้าที่ราชการ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการผลิตรายการข่าวท้องถิ่นนั้น ได้แก่ ข้อจำกัดด้าน บุคลากร ข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ และข้อจำกัดด้านนโยบายของหน่วยงาน ข้อจำกัดต่างๆเหล่านี้ ส่งผลให้ “รายการข่าวท้องถิ่น” ของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 4 ขอนแก่น ยังไม่ ได้รับความสนใจจากประชาชนเท่าที่ควร

คุณากร เพชรคง , 2533 ได้ทำวิจัยเรื่อง *การวิเคราะห์ข่าวเมืองหลวง ข่าวท้องถิ่น และ ข่าวระดับชาติ ในรายการข่าวโทรทัศน์ไทย* ผลการวิจัยพบว่า การให้ความสำคัญในการเสนอ

ข่าวโดยจำแนกตามจำนวนและความยาวของข่าว ของสถานีโทรทัศน์แม่ข่าย ช่อง 3 , 5 , 7 , 9 และ 11 นั้น สถานีโทรทัศน์ทุกช่อง ให้ความสำคัญกับการเสนอข่าวระดับชาติมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสองคือ ข่าวเมืองหลวง และอันดับสุดท้ายคือ ข่าวท้องถิ่น

วิริยะ กลิ่นเสาวคนธ์ , 2536 ได้ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์รายการเพื่อท้องถิ่นของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 12 สุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยสรุปว่า รายการข่าวท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งเป็นรายการที่ผลิตโดยสถานีในส่วนท้องถิ่นนั้น ได้นำเสนอเนื้อหาข่าวสารความรู้ ตามนโยบายของ องค์การผู้ผลิต มากกว่าที่จะตอบสนองต่อผู้ชมในท้องถิ่น เนื้อหาสาระโดยรวมเป็นเรื่องในหน่วยงานราชการและเรื่องทั่วไป ในระดับประเทศ มิได้มีแต่เนื้อหาในระดับท้องถิ่น เฉพาะภาคใต้เท่านั้น ทั้งนี้มีปัจจัยภายในองค์กรด้านโครงสร้างการบริหาร เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการทำข่าว ของฝ่ายงานข่าว ส่วนปัจจัยด้านรายการที่แพร่ภาพออกอากาศจาก สถานีโทรทัศน์ในส่วนกลางนั้น เป็นปัจจัยภายนอกองค์กร ที่ส่งผลกระทบต่อจำนวนผู้ชมรายการ “ ข่าวท้องถิ่นภาคใต้ ”

วชิรา รินทร์ศรี , 2537 ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 8 ลำปาง ในฐานะสื่อมวลชนภูมิภาค ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ลักษณะการดำเนินงานของ สถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง 8 ลำปาง ไม่ได้ดำเนินงานในฐานะสื่อมวลชนส่วนภูมิภาค และสื่อมวลชนเพื่อชุมชนท้องถิ่น แต่มีลักษณะเป็นเพียงสถานีเครือข่ายของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 มีเพียง 7 รายการเท่านั้นที่เข้าข่ายของการแพร่ภาพออกอากาศเพื่อชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากมีปัจจัยที่มีบทบาทต่อการดำเนินงาน ดังนี้

ปัจจัยภายในซึ่งถูกควบคุมและกำหนดนโยบายมาจากส่วนกลาง ทำให้มีผลต่อนโยบายของผู้บริหารสถานี นอกจากนี้ ในความเป็นมืออาชีพ ยังขาดแคลนบุคลากร ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานและผลิตรายการที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ อีกทั้งเทคโนโลยีการแพร่ภาพออกอากาศยังล้าหลัง ประกอบกับงบประมาณยังไม่เพียงพอในการผลิตรายการเพื่อชุมชนท้องถิ่น

ส่วนปัจจัยภายนอก คือ การมีสถานีโทรทัศน์จากส่วนกลางขยายเครือข่ายมายังภาคเหนือ ซึ่งทำให้มีผลต่อการงดสนับสนุนการเป็นผู้อุปถัมภ์รายการให้กับรายการของทางสถานี อีกทั้งการควบคุมทางกฎหมายทำให้การผลิตรายการท้องถิ่นมีน้อยลง และปัจจัยสุดท้ายคือ ความต้องการและความสนใจของผู้ชมรายการที่ต้องการชมรายการโทรทัศน์ที่มาจากส่วนกลาง มีมากกว่ารายการท้องถิ่น ทำให้การผลิตรายการของท้องถิ่นมีน้อยลง